

‘Denk vanuit de burger’

Ongeveer zes jaar geleden werden de gemeenten verantwoordelijk voor (de uitvoering van) het sociaal domein. De verwachtingen waren hoog, omdat enerzijds gemeenten dicht bij de burger kwamen staan en anderzijds professionals zo beter zouden kunnen samenwerken. Om te ondervinden of dit in 2021 daadwerkelijk het geval is organiseerde de Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid op 12 april het alweer derde Kenniscafé van dit jaar. Ongeveer 35 praktijkprofessionals, onderzoekers, studenten, docenten, vrijwilligers en andere belangstellenden hoorden de actuele stand van zaken en dachten interactief mee over de toekomst van integraal werken.

Sociaal domein op koers?

“Hoe kun je nou beter integraal werken?”. Lector Guido Walraven trapt de middag af met deze uitdagende vraag waarover de deelnemers zich later mogen buigen. Voordat het zover is presenteert Mariska Kromhout (Sociaal Cultureel Planbureau) enkele conclusies uit het rapport Sociaal domein op koers? Kanttekening hierbij is dat de gegevens verzameld zijn vóór de coronapandemie. “Aanleiding voor de decentralisatie was vooral de zorg over de financiële houdbaarheid van het oude stelsel. Mensen zouden te veel steun krijgen van de overheid. Hoe zou de overheid kunnen activeren in plaats van verzorgen? Gemeenten zouden beter en efficiënter kunnen werken. De verwachtingen waren hoog.”

Verwachtingen versus realiteit

Kromhout toont de uitkomsten van de verwachtingen versus de realiteit op meerdere gebieden. “Zo zie je dat veel gemeenten wijkteams hebben ingezet, maar dat die niet ‘outreaching’ genoeg blijken ofwel niet achter de voordeur komen. Ook blijkt dat eerst lichte interventies inzetten om zwaardere te voorkomen (nog) niet goed werkt. Interessant bijvoorbeeld is dat het vaak cliënten van de participatiewet zijn die Wmo-problematiek hebben, maar die zijn niet altijd in beeld. Daarnaast blijkt integraal werken vrij complex, bijvoorbeeld door de AVG. Eigen kracht en maatwerk blijken ook zwaar overschat. Niet iedereen heeft een netwerk. Mensen vragen niet voor niets om hulp.”

Doelen versus realiteit

Dat een aantal doelen niet is gehaald, mag volgens Kromhout duidelijk zijn. “Zo zie je dat participatie van mensen met een (arbeids)beperking nog steeds achterblijft en dat die cijfers al jaren stabiel zijn. Het aantal mantelzorgers is ook niet gestegen waardoor er nog steeds niet echt sprake is van een ‘zorgzame samenleving’. Tot slot blijft het verkrijgen van de juiste zorg nog steeds erg lastig: het stelsel is er niet eenvoudiger op geworden.” Deze conclusies hebben geleid tot een aantal aanbevelingen voor zowel het rijk als de gemeenten. “We zeggen tegen hen wees realistisch en denk breed over zelfredzaamheid en de zorgzame samenleving. Zorg bovendien voor een integraal (rijks)beleid. Denk ook verder dan de 3 D’s

en kijk bijvoorbeeld naar passend onderwijs bij kinderen en jeugdhulpverlening. Dat is voor een gezin heel belangrijk. Waar het ouderen aangaat, kijk naar wijkverpleging. Mensen met een bijstandsuitkering en arbeidsbeperking hebben soms baat bij een link naar bijvoorbeeld schuldhulpverlening. Denk vanuit de burger. Stel die centraal en kijk wat die nodig heeft. Geef meer aandacht aan kwetsbare groepen en vereenvoudig de regelgeving.”

**“Eigen kracht en maatwerk blijken zwaar overschat.
Niet iedereen heeft een netwerk.”**

Reacties gemeenten

Toby Witte vraagt aansluitend hoe de gemeenten reageren op dit rapport. Kromhout: “Veel gemeenten herkennen dit, maar geven ook aan dat ze ‘nog maar net bezig te zijn’. De transitie is net achter de rug, nu kan de transformatie beginnen. Dit tempo verschilt nogal per gemeente. De vraag aan de Rijksoverheid is: maak het gemeenten wat makkelijker. Gemeenten kunnen meer dan ze denken is dan vaak de reactie van het Rijk.” Het Sociaal Cultureel Planbureau zal er de komende tijd alles aan doen om het rapport onder de aandacht van de beleidsmakers te brengen.

Sociaaleconomische gezondheidsverschillen

Tim 'S Jongers (Senior-adviseur Raad voor Volksgezondheid en Samenleving) houdt zich vooral bezig met ‘verschillen in de samenleving’ en neemt de aanwezigen mee in drie adviezen waaraan hij heeft bijgedragen:

- Gezondheidsverschillen voorbij
- Wissels omzetten voor een veerkrachtige samenleving
- Gezichten van een onzeker bestaan

In alle drie komt het thema sociaaleconomische gezondheidsverschillen aan bod. “Is het huidige beleid nog voldoende? Jawel, maar er is meer nodig dan alleen een gezonde levensstijl en kennisvergroting die gedragsverandering teweegbrengt. De plek waar je wieg staat is ook bepalend. Ook in Nederland. Veranderen van gezondheidsverschillen moeten we zien als kijken naar de sterren: we zien nu licht van de sterren, maar dat is al jaren onderweg. M.a.w. de verschillen zijn het gevolg van beleid van decennia geleden. Wie nog verder terugkijkt ziet dat de grootste winsten zijn geboekt met beleid dat níét was gericht op gezondheidsverbetering.

“De plek waar je wieg heeft gestaan is best bepalend.”

Maatschappelijke ongelijkheid

Gezondheidsverschillen ontstaan ook door maatschappelijke ongelijkheid (onderwijs, arbeid, huisvesting enz.). Deze factoren beïnvloeden elkaar zowel negatief als positief en werken vaak lang door. Een gevolg van opeenstapeling van problemen gedurende de levensloop.

Om gezondheidsverschillen goed aan te pakken moet dat bij de kern. De basis moet op orde zijn. Denk hierbij aan leefomgeving, bestaansonzekerheid en onderwijs (diploma-inflatie). Internet is bijvoorbeeld voor velen nog steeds geen basisvoorziening. De blik op het verleden leert ons dat de sociaaleconomische gezondheidsverschillen het sterkst verminderden bij een aanpak die de hele samenleving betrof, en niet een aanpak gericht op het individu. En dat niet zozeer gezondheid, maar de algehele sociale bescherming voorop stond.”

Hij noemt vier adviezen voor het nieuwe kabinet:

- I. van zorg voor het individu naar zorgen voor de samenleving;
- II. van leefstijl naar leefomgeving;
- III. van productiegedreven naar waardegedreven zorg en ondersteuning;
- IV. van institutioneel belang naar publiek belang en samenwerking.

“De kansenongelijkheid in onze samenleving neemt steeds verder toe. Deze ongelijkheid ontstaat door factoren waar mensen niet altijd zelf invloed op hebben. Interventies gericht op het individu zijn dan eerder symptoombestrijding dan dat ze de oorzaken aanpakken. In deze coronatijd zie je dat veel mensen geen perspectief meer hebben, maar een derde van onze bevolking had dat ook al niet vóór deze periode.”

**“Wees realistisch en denk breed over zelfredzaamheid
en de zorgzame samenleving.”**

Permanent precair

Vanuit het essay is de RaadRVS gestart met o.a. een nieuw project over de permanent precair. “We hebben besloten om de burger hierbij radicaal centraal te stellen en hebben daarom 15 portretten geselecteerd voor een soort ‘verzorgingsstaatbiografie’. We zijn hiervoor naar de mensen toe gegaan, puur om naar hen te luisteren en hun levensverhalen op te tekenen. Wij hopen dat dit boek krachtiger is dan een rapport.”

Als slotconclusie pleit 'S Jongers voor een 'herwaardering van sociale grondrechten'. “Een gelijk beleid voor iedereen werkt niet en daarom is meer differentiatie nodig. De eerste vraag zou moeten zijn ‘hoe gaat het met u?’ en de tweede ‘wat denkt u nodig te hebben?’.”

Welke acties van professionals?

Guido Walraven vraagt welke stappen professionals hierin kunnen doen. 'S Jongers: “Heel veel ellende begint bij gebroken relaties (huwelijk, ouder-kind, werk, met de overheid etc.). Weten we nog wel hoe we moeten samenleven? Sommige professionals bereiken meer door even de procedures niet te volgen.”

Aan de aansluitende digitale tafel kunnen de deelnemers (de grootste groep bestaat uit professionals) reageren op stellingen via de Mentimeter. Zo zijn er zowel positieve als negatieve reacties op de decentralisatie. Verdere opmerkingen:

- Een goed beeld krijgen van wat er zich in een huishouden afspeelt is essentieel om de juiste hulp in te zetten.
- De sociale kaart moet bij iedereen in het sociaal domein op het netvlies zitten.
- Er lijkt sprake van willekeur.
- Niet alles moet je aan ambtenaren overlaten.
- Het sociaal domein staat bol van de containerbegrippen zoals integraal werken.
- De echte professional die outreachend werkt staat met zijn gympen in de klei.
- Als de taal vaag is, wordt de werkelijkheid ook vaag en krijg je verkeerde interpretaties.
- We moeten durven investeren op de lange termijn.
- De ideale samenleving bestaat niet.
- Hebben we wel goed nagedacht wat de toename van eenpersoonshuishoudens betekent voor de samenleving.
- Zolang de decentralisatie niet wordt teruggedraaid is er ruimte voor differentiatie.
- De landelijke overheid moet visie ontwikkelen.

“Om gezondheidsverschillen goed aan te pakken moet dat bij de kern.”

Conclusies en aanbevelingen

Kun je nu stellen dat de transitie mislukt en de transformatie gelukt is? En voor welke knelpunten is nader onderzoek gewenst? Vragen waarop niet direct antwoord te geven is, maar die wel stof tot nadenken geven. En uiteraard de afsluitende vraag waarmee ieder Kenniscaf e eindigt: wat neem je mee vanmiddag? Een paar kernwoorden:

- Inspiratie
- Herkenning
- Veel te doen
- Nieuwe informatie
- Confronterend
- Complimenten

Toby sluit af en bedankt de deelnemers: “We staan voor enorme uitdagingen. Social work is slow cooking. Professionals en beleidsambtenaren doen hun uiterste best; het is geen kwestie van onwil. Een proces van vallen en opstaan. Het is zeer complex waar we voor staan. Laten we er vooral samen aan werken met onze partners in de Werkplaats.”